

Національна безпека

УДК 070:2-67

Вельчев Павло Валерійович

Студент 2-го курсу магістратури

Київського національного університету культури і мистецтв

Velchev Pavel

Student of the 2nd year of Magistracy

Kyiv National University of Culture and Arts

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ FEATURES OF INTER-CONFESSIONAL RELATIONS IN UKRAINE

***Анотація.** Стаття містить огляд та дослідження міжконфесійних відносин у контексті висвітлення проблематики порозуміння представників конфесій в Україні. Розглядаються передумови виникнення міжконфесійних непорозумінь та суперечок. Визначається вплив громадсько-політичної літератури на свідомість Українців.*

***Ключові слова:** релігія, конфесії, християнство, церква, автокефалія, патріархат, митрополія, православ'я.*

***Summary.** The article provides an overview and study of inter-confessional relations in the context of the coverage of the issues of understanding of denominational representatives in Ukraine. The preconditions of interconfessional misunderstandings and disputes are considered. The influence of public-political literature on the consciousness of Ukrainians is determined.*

***Key words:** religion, confessions, christianity, church, autocephaly, patriarchy, metropolitan, orthodoxy.*

Постановка проблеми. Під впливом політичного чинника традиційна конфесійна карта країни сьогодні фактично конституюється у форматі

двополюсної, один з яких представлений УПЦ МП, а інший – спектром укорінених в українському культурному ландшафті церков і деномінацій (УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ, баптистами, п'ятидесятниками тощо). Таким чином, ключові тенденції релігієтворення в Україні не гарантують безпроблемного співіснування віросповідань. Дослідження цього співіснування, в свою чергу, передбачає дана стаття. Незважаючи на такі аргументи, роль і значення великої проблеми українського суспільства, яка відображається на історії, культурі та на українській державі взагалі, належним чином ще не вивчена і недосліджена. *Мета* даної статті - дослідити та проаналізувати прояви і наслідки міжконфесійного дискурсу в Україні, що знаходить своє відображення в свідомості віруючих громадян; запропонувати шляхи розв'язання конфлікту або ж заходи для його пом'якшення.

Виклад основного матеріалу. Україна є багатоконфесійною. Головне її віровизначення – це християнство, що наразі є однією з найпоширеніших релігійних течій світу. До християнства належить приблизно 1 млрд, із яких близько 580 млн – це католицизм, 344 млн – це протестантизм і 74 млн – це православ'я. Іслам віро-сповідують 592 млн, буддизм — 256 млн. Решта людського населення сповідує інші релігії.

«Історія християнства свідчить, що з самого початку свого зародження всередині цього напряму віровизначення людства майже ніколи не було єдності. Уже в 4 ст. окреслилися межі розколу західного і східного християнства, остаточне завершення якого відбулося у 1054 році. Це стало початком розвитку двох самостійних гілок християнства — православ'я і католицизму». [1].

Хрещення Володимиром у 988 р. мешканців Київської Русі посилює східну православну гілку християнства. Водночас із цим поглибився і міжконфесійний поділ усередині християнства.

Християнство як релігійна течія на українських землях стало проваджуватися з I ст. нової ери: св. апостол Андрій Первозванний, один із дванадцяти апостолів Ісуса Христа поставив хрест на місці, де сьогодні постає церква Святого Андрія у Києві.

Безперечним сьогодні є і той факт, що за часи князювання Володимира була похрещена Св. Русь і православ'я було визнано державною релігією. Важливим фактом є те, що з початку вища церковна влада знаходилася у Києві, деякий час — у Переяславі і до 1686 р. стала підпорядковуватися Константинопольському патріархатові, згодом, по суті примусово, Київську метрополію було інтегровано в систему Російської православної церкви під владу Московського патріархату, тобто таким чином її було позбавлено автокефалії.

Визнання канонічності Московського патріархату не було безпроблемним. Формально неканонічна Московська церква існувала з 1442 року, а канонічність вона отримала лише у 1589 році. В цей час Вселенська Константинопольська Патріархія зазнала матеріальну скруту, а одержання допомоги від Московської патріархії пов'язувалося із визнанням її канонічності.

Історичні джерела свідчать, що вже після одержання канонічності Московським патріархатом Київський зберігав автокефалію включно до 1686 року, попри інтенсивне послаблення його впливу після історичного «возз'єднання» України і Росії (1654).

Під час ліквідації Київської автокефалії використовувалися засоби, справді далекі від християнської моралі. Відомим фактом є той, що Царгородський патріарх Діонісій, прибувши до Москви за черговою матеріальною допомогою, був змушений висвятити Московського патріарха під загрозою смерті і погодився на ліквідацію Київської патріархії. Як винагороду він отримав 120 соболиних шкурок і 200 червінців. Станом на сьогодні є навіть підтвердження того, що Діонісій пішов на це рішення не

без відома тодішніх державних керівників, насамперед великого візира Константинопольського. Йому на той час були вкрай невігідні політичні ускладнення у відносинах із царською владою тогочасної Москви. Так Діонісій «продав» Київську патріархію попри і всупереч церковним канонам, але за правилами «великої» політики. Описана подія промовисто демонструє «добровільне» входження Київського патріархату до складу Московського.

На історичні факти актуально звернути увагу тому, що й досі проросійські політики і релігійні діячі у своїх виступах і дописах посилаються на «добру волю» під час відмови Київської патріархії від її автокефалії.

В цілому українська автокефалія зазнала 4 етапи діяльності:

- XX— XVII ст. — виникнення основ українського православ'я, становлення самостійної Київської метрополії;
- У другій половині 80-х років XVI ст. до жовтневого перевороту в 1917р. – вилучення автокефалії Київського патріархату, інерційне існування рештків від українського автокефального православ'я;
- 1917 – 1991 рр. — етап тотального нищення української автокефалії з застосуванням більшовицької політики «маскування під толерантність» (Р. Конквест);
- від проголошення державної незалежності України (1991) – етап відродження української православної автокефалії.

У часи СРСР супроти Української Православної церкви використовували найруйнівніші засоби і способи боротьби: від організації «Спілки войовничих безбожників» (1925), масового спалення предметів релігійного культу, книжок, ікон, а це мало місце в Різдвяні свята 1930 р. до знищення храмів у 30-х роках, ліквідації Українських Автокефальної Православної (1930) і Греко-католицької (1946) церков, а також масових репресій супроти священників.

Лише на початку х репресій у 1920 році в таборах знищили 32 єпископи й тисячі вірян УПЦ. Очолювала цей процес руйнації церков керівна і спрямовуюча сила тогочасного суспільства — КПРС, яка зробила максимум, аби «витравити» зі свідомості громади українців релігійну ідеологію, натомість на її місце подати більшовицьку.

Міжрелігійні конфлікти, релігійна ворожнеча та нетерпимість, до того ж, – це не лише українське явище. Прикметно, що й боги в міфології стародавніх греків постійно ворогували. У цьому автор Макс Вебер вбачав «несумісність цінностей». Він говорив: «Вибираючи одну із світоглядних позицій або сповідуючи одного Бога, ви ображаєте всіх інших Богів» [1].

Типовим і наочним прикладом конфліктування є також вікова ворожнеча поміж іудейською і християнською релігіями, взаємини між іудаїзмом та ісламом. Гостроту в такі розмежування додає звинувачення кожної із представників кофлікту «відступності» від істини. Таку «відступність» покладено в пігрунтя внутрішньохристиянського конфлікту між католиками, православними, протестантами, внутрішньоісламського — поміж шіїтами і сунітами. Причина цих конфліктів – той самий факт, що кожна релігійна група власну істину вважає настільки самодостатньою та нормативною, що дотримується лише певних прописаних цінностей. Така група намагається претендувати на абсолютне трактування віровчення, виявляючи зарозумілість, неприйняття інших імовірних істин чи альтернатив. Звісно, це явище і призводить до конфліктів, які виливаються в насильство чи набувають навіть латентної форми. У зв'язку з цим виникає велика кількість проблемних питань, що безпосередньо і прямо пов'язані з політичною сферою: чи має право певна група, зокрема церква, вважати і офіційно називати власні погляди обов'язковими для частини суспільства, що ці погляди не поділяє; чи має право вона тиснути на закони, впливати на правові установи та систему суспільного виховання в країні.

Ретроспектива появи релігійних конфліктів засвідчує: причиною їхньої появи є якраз претензії релігійних груп на виняткове володіння тією чи іншою істиною, мораллю, ціннісними вимірами. Це і стає причиною для насильницького, силового впровадження кожною релігійною групою власної віри. Партикуляризм завжди потребує ворогів, з ними можна зіставити власну поведінку у формі еталону мудрості. Вороги потрібні керівникам таких груп, аби легше було маніпулювати своїми прихильниками і аргументувати їхні дії.

Якщо ворогів у групи не існує, їх доводиться штучно і навмисно створювати, навіть якщо всередині групи. Релігійний партикуляризм тісно пов'язаний із нетерпимістю, груповими релігійними переконаннями, фанатичністю.

Прояви цього явища можуть існувати у вигляді поділу релігій на «істинні» і «хибні», «добрі» та «погані», «корисні» і «шкідливі». Релігійна ворожнеча може виявлятися у форматі класових та етнічних конфліктів. Ворожнеча стосовно релігійних громад змінюється залежно від того, якою мірою релігійні суперечності пов'язані з політикою, економікою і національними інтересами. У таких випадках вони є символом принципових відмінностей, що за ними постають. Такий характер мали події в Югославії, де національні та політичні проблеми прикривали за допомогою релігійних прапорів. Такою самою є сутність конфліктних ситуацій, що виникають між католиками і протестантами в Ірландії.

Конфлікти можуть виникати й існувати не лише поміж релігійними угрупованнями чи групами, а й всередині них, що є не менш небезпечним. У їхній основі здебільшого постають внутрішні процеси, скажімо, боротьба за престиж, владу, привілегії. До прикладів таких конфліктів можуть належати конфлікти поміж кліром, який хоче монополізувати керівництво, та простими мирянами, які цього не бажають і постають проти; між вищим і нижчим духовенством за певний соціальний статус; між прихильниками

релігійного модернізму і консерватизму. Останній конфлікт постає як наслідок різнобічної політичної орієнтації вірян одного віросповідання в церковному керівництві. До цієї групи належить і внутрішньоправославний конфлікт, який час від часу загострюється в Україні між УПЦ-МП і УПЦ-КП.

Ретроспективний аналіз причин і передумов поділу християнства на католиків, протестантів і православних, міжправославний поділ засвідчує те, що в їхній основі закладено не канонічні догмати, а саме політику і конкуренцію в боротьбі за владу.

Так, у католиків і православних існують несуттєві відмінності віроповчальних істин – догматів: по-перше – це питання про співвідношення осіб Св. Трійці або питання щодо походження Св. Духа «філіюкве» (і від Сина). Західна церква у свій час внесла ці зміни у символ віри, чим визнала мовою богословів те – що «дух» або влада походить і від Ісуса Христа, а звідси і від його намісника на землі папи римського.

Описана відмінність між православними та католиками раціонально не є принциповою і за бажання релігійних правителів церков могла б бути подоланою.

Стосовно причин відсутності єдності всередині православ'я, то поміж різними православними церквами не існує суттєвих догматичних відмінностей. Причиною роз'єднаності й конфліктів є лише амбіції осібних ієрархів, які принципово не хочуть поступатися владними повноваженнями та сферами впливу.

За незалежності України істотних змін зазнала стратегія і тактика ключових носіїв релігійної політики. Так, до прикладу, українські представники автокефалії своє основне завдання вбачають у переході з інерційного існування українського православ'я до повного його відродження та утворення Єдиної Помісної Православної церкви.

Прихильники єдиної канонічної проросійськи спрямованої церкви намагаються будь-якими засобами та силами втримати українські парафії під власним впливом. З цією метою багато зусиль докладається для поглиблення взаємозв'язків з особистими українськими політиками, заохочують їх відзнаками і нагородами, підтримують на виборчих кампаніях.

З проголошенням незалежності в Україні свідомі релігійні діячі помітно активізували роботу щодо подолання міжконфесійних суперечок і налагодження сприятливих комунікацій на підставі загальних принципів християнської моралі. Проте робота має відчайдушний супротив ієрархів, від яких залежить православна єдність в Україні. Ідеться насамперед щодо вищого керівництва УПЦ-МП, що Україну розглядає як «канонічну територію РПЦ». Хоча заявами вищі керівники православних церков виступають за утворення єдиної Помісної церкви, проте за їх умовами до справжньої єдності справа не доходить.

Діапазон підходів православних ієрархів щодо утворення єдиної автокефальної церкви в Україні справді широкий: від повного заперечення її необхідності до вимог досягнення через проміжну форму — набуття повноцінної автономії із внесенням у диптих; від усвідомлення необхідності приєднання до УПЦ-МП, визнаної Вселенським православ'ям, до повного заперечення можливості одержати автокефалію від Московського патріархату. Нині активізувалися постійні пошуки компромісів і подолання міжконфесійних суперечок в українському православ'ї.

Керівництво країною не має права бути осторонь їхньої роз'єднаності. Тому наразі йдеться про участь держави в нейтралізаційних процесах щодо руйнівного впливу, розколу православних церков, в протидії зовнішнім факторам, що спричиняють розкол.

Одним із завдань державних органів влади в Україні є надання допомоги в пошуках єдиної платформи з налагодження співпраці в межах

Всеукраїнської Ради церков та релігійних організацій, набуття підтримки національних помісних церков, становлення й канонічного визнання та офіційного оформлення в Україні єдиної Помісної Православної церкви.

Проте слід наголосити, що церковний розкол позначається не тільки на релігійно-православному житті в Україні, зокрема на створенні єдиної Помісної Православної церкви, а й на політичному житті. Чим довше й інтенсивніше, політики втручатимуться в релігійне життя, політизуватимуть його, тим менше шансів постає для розв'язання внутрішніх проблем у найближчий час.

Зростання політичної активності релігії та її інститутів за відсутності стримувальних важелів з боку держави може призвести до серйозних ексцесів, адже релігійні почуття наділені вибухонебезпечною силою, особливо якщо вона скеровується в русло протистояння.

У сучасних умовах боротьби за стабілізацію становища в Україні, демократизацію суспільних процесів, вагому роль має відіграти вироблення науково виправданої політики щодо релігійних організацій, використання в потрібному ракурсі їх можливостей.

У світі на сьогодні застосовують різноманітні види державно-церковних відносин. Ретроспективно за радянських часів церкву було повністю максимально відокремлено від держави. Як зазначалося вище, державні структури постійно втручалися у справи церкви, обмежували простір для її діяльності. Сама ж церква була на маргінесі суспільного життя.

Формат державно-церковних відносин в незалежній Україні є кардинально і засадничо інакшим: держава і церква визначені як абсолютно рівноправні суб'єкти в межах державно-церковних відносин. Кожен діє у рамках компетенцій та взаємно підтримує один одного. До всього, релігійні організації функціонують у правовому руслі держави, що не втручається у внутрішні справи церкви.

Держава, крім того, нормує і законодавчо закріплює відносини з релігійними об'єднаннями наразі насамперед у тесті Конституції України (ст. 35). Також у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». Саме в цих нормативних документах відображено суть, зміст, характер державно-церковних відносин, розглядаються організаційні та соціально-політичні питання щодо взаємодії держави з релігійними організаціями, їх благодійницька, господарська, культурна, просвітницька робота.

Політика держави стосовно релігії виявляється і в інших законодавчих і підзаконних актах, які регулюють функціонування церков на території України, а також у сфері охорони здоров'я, в сімейно-шлюбних взаєминах і т. п.

Основними пріоритетами державної політики України стосовно релігії та церкви можна визначити такі:

- забезпечення конституційного статусу про відокремлення церкви від держави, а також школи від церкви, рівноправності офіційно чинних в Україні релігій та права громадян України на свободу совісті;
- подолання дестабілізуючих впливів церкви на суспільство, блокування спроб певних політичних партій та інших політичних формувань використовувати релігійно-інституційні в ході виборчих кампаній.
- сприяння розвитку релігійної самобутності корінних народів і національних меншин, їхніх стосунків з одновірцями за кордоном;
- допомога релігійним організаціям у виконанні статутних завдань, участі церков у служіннях, так як це сприяє зміцненню моральних основ для суспільства, розвитку добродійної діяльності;
- сприяння церквам у створенні передумов для стабілізації релігійної ситуації, а відповідно утвердження миру та злагоди в суспільстві.

- вище наведений аналіз релігійної ситуації в Україні свідчить, що за наявності доброї волі церков і політичної волі державної влади негативні тенденції церковно-релігійних процесів можна подолати, і церква в Україні буде відігравати притаманну їй роль потужної інституції громадянського суспільства.

Висновки. Проблема міжконфесійного розуміння є актуальною для сучасної Української Держави. Під впливом дії політичного чинника традиційна конфесійна карта нашої країни нині фактично конституюється у форматі двополюсності.

Спостерігається тенденція швидкого зростання темпу утворення і розповсюдження неорелігій, продовжується конфлікт УПЦ КП і УПЦ МП між собою та з неорелігіями. Важливою подією у сфері міжконфесійного діалогу стало утворення у 2002-2003 роках Наради представників християнських церков України.

Очевидною є потреба проведення зваженої політики, спрямованої на гармонізацію міжконфесійних взаємин шляхом поєднання зусиль самих суб'єктів релігійно-церковного простору, держави і громадянського суспільства. У перспективі можна прогнозувати подальший розвиток існуючих міжконфесійних інституцій та утворення нових.

Література

1. Особливості міжконфесійних відносин в Україні. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-6687.html>
2. Радугин А. А. Введение в религиоведение: теория, история и современные религии. — М.: Мысль, 1991. — 534 с.
3. Религиоведческий словарь / под ред. проф. А. Колодного и Бы. Лобовика. — К.: Четвертая волна, 1996. — 392 с.
4. Религия в духовной жизни украинского народа / Колодный А., Лобовик Б., Филипович Л. и др. — К.: Научная мысль, 1994. — 203с.

5. Религия и церковь в современных Украинских реалиях. — К: Изд-во «Мир Знаний», 2007. — 310 с.
6. Саган В.Н. Национальные проявления православия: украинский аспект. — К: Мир Знаний, 2001. — 255 с.